

Бирги доозукчулар

КЕЛИР ҮЕНИНҢ ОФИЦЕРЛЕРИ



Биргиин эки өөредилгелиг Начын Ооржакка Төл шериг округунун командь-
такчызы генерал-лейтенант Г.Л. Лапин хөрек демдээн тыпсып турары.

Июнь 15-те Кызылдың Президентинин кадеттер училищезинге бир аар доозукчуларга хөрек демдек-
тин тыпсыр база училищенин тугу-
е байырлажыр езулал болган.
Беш чыл бурунгаар тургустунган
лиценин төөгүзү мынчаар эгелзэн.
4 чылда ТР-ниң Чазак Баштыңы
Тбан Кара-оолдун өскүс база көдээ
лардан бичии оолдарга кадет учи-
е тургузар дугайында бот-идепкейин
сияның Президентизи Владимир Пу-
биле РФ-тиң камгалал сайыды Сергей
ту деткээн. Чуртка 6 кадеттер учили-
и тургузар дугайында Президентинин
талынга атты салган, ооң аразынче
а база кирген. Ынчангаш ол-ла чылын
ыл хоорайның мурнуу талазынга
идентинин кадеттер училищезинин
и-савазы туттунган. Кадеттер учи-
езин сентябрь 6-да, Тыва биле

Россияның демнежилгезинин база Кы-
зыл хоорайның 100 чылдаан юбилейлиг
чылында, байырлыг байдалга ажыткан.
Ынчан чаа ажыттыг училещеже
Россияның аңгы-аңгы булуңнарындан
база Тываның кожууннарындан келген 65
бичии оолдар өөренип кирген.
Оон бээр 5 чыл эрткен. Ынчангы бичии
кадеттер ам езулуг шериг эр кижилер
болган. Олар беш чылдың дургузунда
шыырак эртем-билиглиг башкыларның
өөредилге, шериг-патриотчу кижизи-
дилгезинге чаңчыгып база спортка,
күш-культурага дадыгып, езулуг келир
үенин офицерлери мергежилге өөренип
эгелзэн.
Бо чылын училищени 41 кадет доозуп
турар, оларның 15-жи Кызыл хоорайдан,
23-ү кожууннардан, Петропавловск-
Камчатскиден, Кемероводан база Хакас
Республикадан бир-бир кадеттер бар. Бо

хүнде кадеттер училищезинде 24 өскүс
оолдар өөренип турар, оларның 4-ү бирги
доозукчулар.

Училищенин шериг чыскаалының
шөлү июнь 15-те байырлыг шинчи кирген.
Шериг өөредилге чери болгаш корум-
чуруму шыңгы. Байырлалга хүндүлүг
аалчылар, башкылар, кадеттеринин ада-
иези, дөргүл-төрели байыр чедирип,
деткип келген.

Барабанчыларның сүртенчиг кылдыр
хөгжүм херекселин соктап, ойнаан даа-
жы-биле «Деңежиңер!» деп команданы
бериптерге, бирги өөредилге ротазы
чыскаалыпкан үнүп келген. 11 биле 12
дугаар взводтуң башкыларының болгаш
кадеттеринин чедишкиннерин чыылган-
нарга таныштырган.

11-ги взводтуң класының башкызы На-
талья Михайловна Смоленкова, кижизи-
дикчи башкызы, халажылгада полковник
Евгений Владимирович Лобода. Дараа-
зында 12-ги взводтуң класының башкызы
Елена Радиевна Кара-оол, кижизидикчи
башкызы, курлавырда лейтенант Замир
Владимирович Майманов.

Бо чылгы доозукчулар өөредилге,
уран чүүл болгаш чогаадыкчы ажилга,
спортка-даа тергип чедишкинне-
ри-биле ылгалып турарлар. Оларның
кижи бүрүзү бедик көргүзүлгелериг, че-
дишкиннерлиг. «Өөредилгеге онзагай
чедишкиннери дээш» деп медальга
Начын Ооржак, Данай Аймаа, Оттук
Сат, Тамерлан Ярошенко кордакчылар
болуп турар. Ол ышкаш математикага
бүгү армейжи олимпиаданың хөй удаа
тиилекчизи, математикага чаңгыс аай
күрүне шылгалдазынга (ЕГЭ) математи-
кага 100 баллды алган Святослав По-
кояновту, уран чүүл, чогаадылга талазы-
биле «Төрзэн чуртун камгалаар мергежил
бар» деп мультимедийлиг төлөвилелдер
мөөрейинин шаңналынга төлөптүг болган
Ай-Херел Ажыжайны, IX «Аныяк талан-
тылар» деп бүгү Россия мөөрейинин
дипломантызы Илья Бушмановту, респуб-
лика чергелиг «Виват, кадет!» деп бал-
танцы мөөрейинин тиилекчилери Меңги

(Уланчызы 3-кү арында) ➡



Тук-биле байырлажыр езулал.

Хүннүң медээлери

ТАР-НЫҢ 100 ЧЫЛЫНГА БЕЛЕТКЕЛ

Тываның Чазак Тыва Арат Республика-
ның тургустунганындан бээр 100 чыл
юбилейинге тураскааткан хемчеглер
белеткээр оргкомитеттин ажилчын
бөлүктөрүн бадылаан. ТР-ниң Чазак
Даргазының оралакчылары баштаан
10 бөлүктү ажил-чорудулгазының
угланышкыннары-биле тускайлап
хевирлээн. Оргкомитеттин ниити удур-
тулгазын Республика Баштыңы Шолбан
Кара-оол бодунда арттырган. Ажилчын
бөлүктөр юбилей хемчеглеринин планын
июль 2-ге чедир бадыладыр.

АНЫЯК МАЛЧЫННАРГА ДЕТКИМЧЕ

2019 чылда Тывада «Аныяк өг-бүлөгө
— кыштаг» губернатор төлөвилелинин
чеги киржикчизи төрүүр мал хүлээп
алырының керээзин чарган. Аныяк мал-
чыннарга малды 2017 чылдың төлөвилел
киржикчилери июнь-август айларда
хүлээштирери көрдүнгөн.

ЕГЭ-НИҢ ТҮҢНЕЛИНДЕ 100 БАЛЛДЫ АЛГАН

Республиканың школаларында күрүне
шылгалдаларын дужаар хемчеглер
доозулган. Өөредилге болгаш эртем
ямызының дыңнатканы-биле, бүгү эр-
темнерге хамаарыштыр ортумак баллдың
түңү эрткен чылга деңнээрге, бедик бо-
луп турар. 49 кижинин аразындан орус
литература эртеминге Тываның күрүне
лицейинин доозукчузу Татьяна Долгова
100 баллды алган. Математика эртеминге
1069 кижинин аразындан 215 доозукчу
чедишкинниг дужааган. Кызылдың
Президентинин кадеттер училищезинин
доозукчузу Святослав Покоянов 100
баллды алган.

ТЫВАНЫҢ ДИРИЖЁРЛАРЫ ЧЕХИЯДА

ТР-ниң Чазаканың Тимур Дулуш аттыг
үрер-хөгжүм оркестринин хөгжүмчүлери
Саян Салчак биле Начын Донгак Чехияга
дирижерлар билиин бедидер курстарны
эрткеш, Оломоуц хоорайда Моравскинин
филармонияның симфониктиг оркестрин-
ге дирижерлаанын улуг болуушкун деп
республиканың билдингир хөгжүмчүлери
үнелеп турар. Оларга мындыг деткимчени
хөйгө билдингир хөгжүмчү, «Үстүү-Хүрээ»
фестивалында удаа-дараа киржип турган
Алим Шахмаметьев көргүскөн.

ЧААН МӨГЕНИНҢ БЕЛЭЭ

Өвүр кожууннун Дус-Даг сумузунга
болган тыва хүреш маргылдаазынга
Тываның Чаан мөгези Сайын-Белек Тю-
люш шүүлгеш, шаңнатканы 2 камералыг
соодукчузун хөй ажы-төлдүг Шораана
Дондайның өг-бүлезинге дамчыдып
берген.

Чазак Даргазы социал
четкилерде



ААС-КЕЖИКТИ ООЖУМ ХҮЛЭЭП АЛЫР

Сөөлгү үеде Тывада куда-дойну аажок дааш-диңмиттиг эрттирип турары, тыва ёзу-чаңчылдарывыска чагыртпас апарганын хөй чон дүвүрел-биле чугаалажып турар. Ол байдалды Тываның Баштыңы эскерип, бодунуң шыңгыы кичээнгеинге алган. Ооң дугайында социал четкилерде Шолбан Кара-оол чонунга мынчаар бижээн:

«Чайгы чылыг үе-биле кады хөй-ле байырлардар саны база көвүдээр. Янзы-бүрү куда-дой төрөл бөлүктөр дагылгалары, агаар-бойдуска профессионал байырлардар эрттирери дээш оон-даа хөй. Ам мурнувуста доо-зукчулар кежээлери база бар. Бис арага-дарыга удур демиселди күштөлдирип турар болганы-выста, арагалаар чылдагааннарны черле эвээжедирин кызыдып көрээлиңер, чонум. Кудда-даа болза кайы-хамаанчок эзиртир суксуннар сыгаар чер болбазын. Байырлардар башкарып эрттирер улус тускай шынзылга чедип алган, бедик профессионал кижилер болурун чедип алырын кызыдып көрээлиңер. Культура

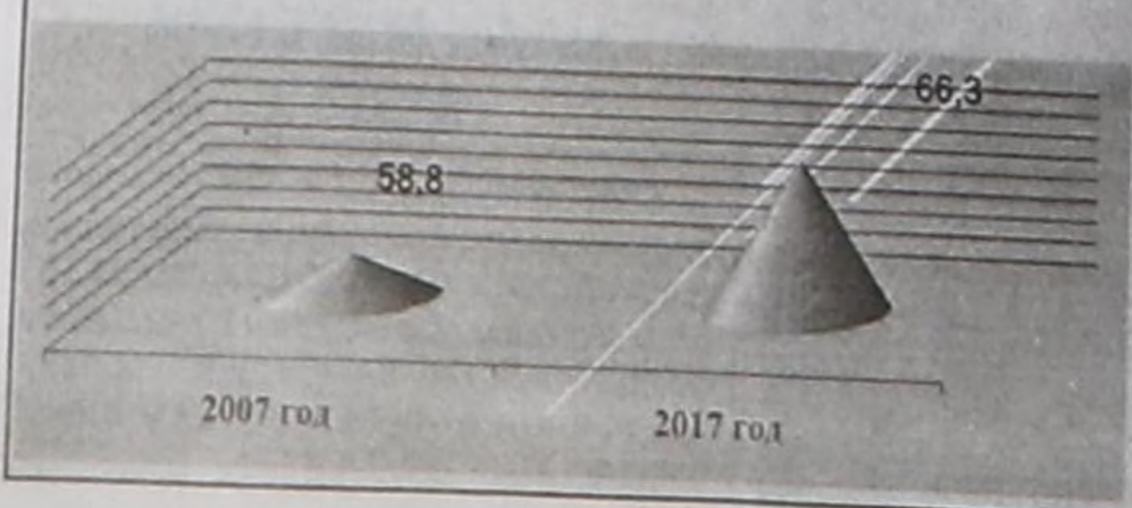
ямызынга тускай дүрүмнү тургузуп, ажилдап кылырын дагып тур мен. ХБАБ ажилдакчылары бадылашкан аныктар-биле, оларның ада-иези-биле база чогуур кижизидилге ажылын чоргузары чугула. Кафе-рестораннар стол кырынга ынча хөй арага-дарыдан көвүдетпес дээн хевирлиг тускай дүрүмнерден чүге тургузуп ап болбазыл. Кара туразы-биле күззэн шаанче арага-дарыны көвейи-биле столдарга салырын соксадырынче угланган ажилдарны чорудуп көрээлиңер. Байырлар соонда дөргүл-төрелдерге орукка дээш албан-биле арага суп бээр чорукту шуут соксадылыңар. Ындында эзирик улус орук дургаар ишкеш, чеже айыыл-халаптар болуп турар-дыр. Ооң уламындан чолаачызын база ижиртип алыр чоруктар кайы көвей. Бурунгаар боданып, чүү-даа чүвениң кандыг түңнелдерлиг болурун баш бурунгаар көрүп, кандыг-даа найыр-дойну хынамчалыг кылдыр эрттирип, чурумчудуп көрээлиңер. Силерден улуг дилээм мындыг-ла-дыр чонум».



ДЕМОГРАФИЯ

ХҮННҮҢ САН-ЧУРАГАЙЫ

10 чыл дургузун-
да республиканың
чурттакчыларының назыны
7,5 чыл улгаткан



ЧОННУҢ КАДЫКШЫЛЫ ДЭЭШ



Эмчи – буянның мергежилдеринң бирээзи. Чоннуң кадыкшылы дээш сеткилинден бердинген ажилдап чоруур «ак халаттыг» кижилерни чылдың-на июнь айда демдег-леп, шаңнап-мактаары чаагай чаңчыл. Чоокта чаа Улусчу чогаадылга бажыңыга ажылынга бердинген эмчилерни Тываның Чазаа үнөлөп, күрүне шаңналдарын тывыскан.

Байырлыг кежээни бо хүн-нерде бистен чарлып чоруткан РФ-тиң алдарлыг, Тыва Республиканың улустуң эмчизи Наталья Вениаминовна Беспалованың чырык адынга сактышкын мөгөйи-биле эгелзэн. Улаштыр Тываның Чазаның Даргазы Шолбан Кара-оолдун өмүнээзинден эмчи ажилдакчыларынга Чазак Баштыңының оралакчызы Органа Натсак изиг байырны чедирип, чылыг сестерни чугаалаан.

Бүгү назынында эмчинин чымыштыг ижинге бараан болуп келген буянның эмчилер Чазак Баштыңының оралакчызы Органа Доржуевнадан ТР-ниң Чазаның хүндүлел бижиктерин алганнар. Республиканың 1 дугаар эмнелгезинин сестразы Галина Иргит, Өвүр кожунуң төп эмнелгезинден Георгий Монгуш, республиканың туберкулез салбырының сестразы Чечек Сырбыкай, ТР-ниң халдавырлыг аарыглар эмнелгезинин улуг сестразы Өлзеймаа Баажай олар шаңналга төлөптүг болган.

Ол ышкаш ТР-ниң Дээди Хуралының депутады Александра Донгак база эмчилерге байыр чедирип, кады ажилдап чораны эмчилер дугайында сактышкыннарны чугаалаан. Ооң соонда Тыва Республиканың Дээди Хуралының хүндүлел бижиктерин республиканың 1 дугаар эмнелгезинин хирургия салбырының сестразы Елена



Араптанга, ТР-ниң перинаталдыг төвүнүң ажил-агый эргелелинин оралакчызы Мерген Ондарга, наркология диспансеринин сестразы Чойган Дамбага, психиатрия эмнелгезинин оралакчызы Юлия Ондарга, бир дугаар эмнелгеден сестра Елизавета Грузинага тывыскан.

Оон аңгыда ТР-ниң кадык камгалал сайыды Орлан Донгак «Кадык камгалалдың тергиини»

Мая Хөртөккө тывыскан. Ол республика чергелиг мөөрөө тиилекчи болган эмчилерни база шаңнал-мактааны демлексенчиг. Чоннуң кадыкшылы дээш чедип алган эртем-билиин, арга-дуржулгазын дүннү чокка берип, ажилдап чоруп эмчилерге йөрзэл сестер, байыр чедирешишкinnerи ол хүн уткан турганы онзагай болган.

Бистин көрү





КЕЛИР ҮЕНИҢ ОФИЦЕРЛЕРИ

(Төнчүзү.

Эгези 1-ги арында).

ра-Монгуш биле Арслан Чон-новту, спортка эң-не тергиин динишкннерлиг Тимерлан Шенкону, Дайынчы Ондарны, лаан Дондук-оолду, Рустам баны онзалап демдеглен тур.

Ол хүн байырлалга чаңгыс чурттуувус, РФ-тиң камал сайыды Сергей Шойгу ги доозукчуларга видео таштыр чагыс сөзүн берип ыр чедирген.

Генерал-полковник В.П. Голыкинниң удуртулгазы-биле еттерге хөрек демдектерин ырыгы байдалга тывыскан.

Байырлалдың эң-не чараш талы — туң-биле байырлажы-Кадеттер фуражасын ужул-диск кырынга олуруп аш, 3 катап «Даңгыракты ип тур бис!» деп кыйгыры, тыракты бээр.

Өөредилгезинде эң-не эки үзүлгелер доозукчу Свя-лав Покояновтуң авазы Юлия Ивановна ада-иелерниң мур-дан 5 чыл дургузунда оол-ын өөрөткен, кижизиккен кыларга, кижизидикчилерге сияның Президентизи В.В. нге база РФ-тиң камгалал ды С.К. Шойгуга, ТР-ниң к Баштыңы Шолбан Кара-уң бот-идепкейин деткээш өөрүп четтиришкн ерин илереткен.

Өөредилгеге онзагай чеди-иннери дээш» деп медальче акчы Начын Ооржак: «2014 да бистиң республикага дыг онзагай өөредилге чери ттынып кээр деп кымның сагыжында чок, бис-даа дыг кайгамчык училище-еренир бис деп бодавайн увус. Оон бээр берге-даа, н-даа беш чыл эрти. Учи-еге эң-не эки билиглерни лалдывыс. Ынчангаш кадет өрүмнүн мурнундан учили-тургузарынга үлүг-хуузуң иштирген камгалал сайыды Шойгуга база башкыла-ска, кижизидикчилеривис-ттиргенивисти илередип ис. Училищевистиң адын н-даа сыкпас бис. Төрзэн вуска россияжи офицерлер эеп кээр бис!»

Россияның, Тываның, РФ-амгалал яамызының база лдың Президентиниң ка-р училищезиниң туктарын аал долгандыр киискит-байырлыг чыскаал кадет кчунуң вальзы-биле доо-н.

доозукчу кадеттерниң байыр-В.Көк-оол аттыг Национал га уламчылаан. Театрның зинде училищениң база кчу кадеттерниң шаңнал-

дарын, чедишкннерин көр-гүскөн стендилерни делгээн.

ТР-ниң Чазак Даргазының оралакчызы Анатолий Дамба-Хуурак кадеттерге Тываның Баштыңының байыр чедириш-кинин номчуп таныштырган соонда, Шолбан Кара-оолдун мурнундан доозукчуларга суй белектерни тывыскан. Ол ыш-каш Тывада кол федералдыг инспектор Александр Вавилихин кадеттерге үделгениң байырлыг сөстөрүн илеткээн.

Ада-иелерниң мурнундан кадет Эрес Сономның кырган-ачазы, курлавырда подполков-ник Алексей Эрес-оолович Монгуш өөрүп четтиришкн сөстөрүн илереткеш: «Оолда-рым, сактып алыңар, россияжи офицерде белен орук чок, чүгле ат-алдарның оруу бар!» — деп чагыс-сөзүн берген.

Байырлыг концерт «Эр адың кымыл?» деп театржыткан көр-гүзүг-биле эгелзэн. Кадеттер чүгле өөренир звес, ырлаар, самнаар салым-чаяанныг оол-дар болду. Ылаңгыя «Дөгээ баа-ры» деп самны оолдар дыка-ла көрүштүг, чоргаар күүсетти. Доо-зукчу кадеттерниң «Шойгу-Маа-дыр» деп ырызы көрүкчүлөрнүң хей-аадын оттурган. Россияның Маадыры Сергей Шойгуга ту-раскааткан ырының бирги күү-селдезин көрүкчүлөр адыш часкаашкыны-биле хүлээп ал-ган. Концертти «Служить Рос-сии» деп хөйүнүң ырын залда көрүкчүлөр бут кырынга туруп келгеш, кадеттер-биле кады ырлап дооскан.

Кадеттер училищезиниң начальниги, РФ-тиң өөредил-гезиниң хүндүлүг ажилдакчызы Уран-кыс Сергеевна Мижит-Доржу база байыр чедирип сөс алгаш, чылыг-чымчак сөстөрүн илереткеш, доозукчуларга че-дишкннерни, акорукту күззэн.

Байырлалдың кол маадырла-ры — доозукчу кадеттер. Олар-би-ле чугаалажыр аргалыг болдум.

«Өөредилгеге онзагай че-дишкннери дээш» деп медаль-че кордакчы Оттук Орланович Сат. Ол Чөөн-Хемчик кожуунуң Хөндөргейден, 6 ажы-төлдүг өг-бүлөгө өскөн. Оттуктуң ада-иези кайызы-даа школада ажилдап турарлар, ачазы Орлан Бир-лей-оолович чолаачы, авазы Чечекмаа Барбаановна башкы. Хөй-ажы төлдүг ада-ие огулун эки эртем-билиг чедип алзын дээш, кадеттер училищезинче кириген. Беш чыл билдиртпейн эрткен. Ам оларның күзели боттан-ган, ортун огул Оттук кадеттер училищезиниң бирги доозукчузу боорда, өөредилгезин тергиин эки доозуп турар.

«Тывада бир шыырак өөре-дилге черинге эртем-билиг чедип

алганымга, ооң бирги доозукчузу болганымга чоргаарланыр-дыр мен. Бо хүн өөрүнчүг-даа болза, 5 чыл кады өөрөнгөн, эдеришкен эш-өөрүмден, ынак башкыла-рымдан чарлыры берге-дир. Улаштыр Санкт-Петербург хоо-райда Михайлов аттыг шериг артиллерия академиязынче дужаар күзөлдүг мен. Чүге шериг мергежил шилип алган мен деп айтырар болуңарза, кады төрзэн улуг акым Омак Орланович Сат омончу киж, ынчангаш черле шериг кижилерни хүндүлээр мен.

Беш чыл дургузунда мени өөрөткен башкыларымга, кижизи-дикчи башкыларымга шуптузунга өөрүп четтиргенимни илередир-дир мен. Математикага улуг сонуургалдыг өөренип турдум. Училищеде математика башкызы Салбакай Валерьевна Хамар-оол меңээ математика эртемниң ханы билиглерин өөрөткен.

Училищениң бир онзагай талазы — киж бөрүзүнүң сонуургалының аайы-би-ле янзы-бүрү бөлгүмнер, секцияларның ажилдап ту-рары. Беш чыл дургузунда чеже маргылдаа, мөөрейлерге киришпедим дээр. Бо чылын Санкт-Петербургка Россияның 29 училищелериниң аразын-га чылдың-на эрттирип турар мини-футбол маргылдаазына киришкеш, 6 дугаар черни чаа-лап алдывыс. Аңаа «Эң эки бомбардир» деп атка төлептиг болдум.

Ыраккы Тожудан келген Денис Ооржактың база өөредилгези эки. Ол авазы Виктория Кудус-ооловна Ооржактың улуг огул. Ол бичизинден чылгы мал со-нуургаар, малчын амыдыралга ынак. Училищеге өөренирин малчын кырган-ачазы Кудус-оол Олегович Ооржак сүмелзэн. Денис эки өөредилгеден аң-гыда, хаак спортунуң тергиини,



Доозукчунуң вальзы.

1-ги разрядтың спортчузу. Де-нис өөредилгезин Санкт-Пе-тербургтуң күш-культураның ше-риг институтунга уламчылаар. Денис: «Эң-не колчүл — кижиниң кижизидилгези. Ынчангаш учи-лище бистерни сагылга-чурумга, бот-тускайлаң, хамаарышпас болурунга өөредип каан. Кан-дыг-даа чүүлү кылыр мурну-да артымда Тыва республика-м бар, тыва чонум бар деп чүүлү бодап алгаш, бедик чедиш-киннерге чүткүп чоруур болза-ла, шаптараазыннар турбас» — деп чугаазын доосту. Оолдарның кай-ызы-даа дээди өөредилгезин дооскаш, төрзэн Тывазынга кээп албан-херзэн эрттирер дээрзин чугааладылар.

Доозукчуларның ада-иезиниң аразында эң-не идепкейжи ава-биле чугаалаштым. Солаңгы Валерьевна Кара-Монгуш доо-зукчу Меңги Кара-Монгуштуң ачазының думазы болду. Ооң чугаазы-биле алырга, Меңги амыдыралы берге өг-бүлөгө

өскөн. Ачазы Эдуард Бура-евич Кара-Монгуш Каа-Хемниң Бүрөн-Хемде школада одак-чылап ажилдап турар. Ол 3 ажы-төлүн часкаан азырап чо-руур ада. Меңги думаларының улуу болгаш бичизинде-ле адазының улуг дузалакчызы, ажилгыр-кежээ огул. Угба-зы Солаңгы Валерьевнаның



Кадет Меңги ачазы Эдуард Бураевич-биле.

сүмези, деткимче-биле учи-лищеге өөренир аргалыг болган. Угбазы думазының доозукчу кадет болганынга өөрүп турарын чугаалааш, карааның чашта-ры өөрзенинден бүлдеейнип бадып турду. Меңгиге ачазы, угбалары шупту байыр чедирип келгеннер. Иезин солаан угба-зы Солаңгы Валерьевна база ачазы Эдуард Бураевич огулунуң келир үези дээш ам сагыжы тайбың. Меңги өөредилгезин Омск хоорайның авто бронетанк талазы-биле инженер институ-дунга уламчылаар.

Беш чыл бурунгаар көдээ суурлардан келген бичи оолдар ам дурт-сыны хөнү, шевергин арыг-силиг, шериг эрлер болга-нын киж көргөш, чоргаарланыр. Оларның училищеге чедип алган эртем-били, кижизидилгези, мөзү-шынарлыг аажы-чаңы бүгү назынында артып каар. Төрзэн чуртка бараан болур орукту шилип алган оолдар Россияның армиязынга болгаш чепсектиг күштерге албан хүлээлгезин уламчылаар дээрзи билдингир.

Алдынай АРАКЧАА (СОЯН). Виталий ШАЙФУЛЛИНИҢ тырттырган чуруктары.



Байырлыг, училище!

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ ЧАЗААНЫҢ ДОКТААЛЫ

«Чамдык категорияларның хамаатыларына Тыва Республиканың социал деткимче адыры-биле күрүнениң тускай бүрүн эргелерин муниципалдыг тургузугларның тус чер бот-башкарылгазының органнарынга бээриниң дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузунга өскерилгелер киирериниң дугайында» Тыва Республиканың хоойлузунун төлевилелиниң дугайында

2019 чылдың апрель 30 №211 Кызыл хоорай

«Тыва Республиканың Чазаның дугайында» 2003 чылдың декабрь 31-ден №95 ДХ-1 Тыва Республиканың Конституция хоойлузунун 25-ки чүүлүгүгү дүүштүр, Тыва Республиканың Чазаның доктаадыры болза:

1. «Чамдык категорияларның хамаатыларына Тыва Республиканың социал деткимче адыры-биле күрүнениң тускай бүрүн эргелерин муниципалдыг тургузугларның тус чер бот-башкарылгазының органнарынга бээриниң дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузунга өскерилгелер киирериниң

дугайында» Тыва Республиканың хоойлузунга коштунган төлевилелди чүүлүгүгү деп көргөш, Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) сайгарып көөрүнче киирер.

2. Тыва Республиканың Дээди Хуралына (парламентизинге) сайгарып көрүп турда, Тыва Республиканың Чазаның албан ёзузу-биле төлээзинге Тыва Республиканың күш-ажыл болгаш социал политика сайыды С.Х. Сенгининомуйлаар.

Тыва Республиканың Баштыңы Ш. КАРА-ООЛ.

Тыва Республиканың Чазаның киирген төлевилели

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ ХООЙЛУЗУ

«Чамдык категорияларның хамаатыларына Тыва Республиканың социал деткимче адыры-биле күрүнениң тускай бүрүн эргелерин муниципалдыг тургузугларның тус чер бот-башкарылгазының органнарынга бээриниң дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузунга өскерилгелер киирер дугайында

1 чүүл

«Чамдык категорияларның хамаатыларына Тыва Республиканың социал деткимче адыры-биле күрүнениң тускай бүрүн эргелерин муниципалдыг тургузугларның тус чер бот-башкарылгазының органнарынга бээриниң дугайында» 2005 чылдың декабрь 28-тен №1560 ДХ-1 Тыва Республиканың Хоойлузунга («Тувинская правда», 2005, декабрь 30; 2009, август 6; «Шын», 2009, июль 28; 2013, январь 23; Тыва Республиканың Нормативтиг актылары, 2013, январь 15) дараазында өскерилгелерни киирер:

1) 1 чүүлге:

а) 1 чүүлдүн 5-ки пунктузун дараазында редакция-биле тайылбырлаар:

«5. Чуртталга оран-бажыңнарының болгаш коммуналдыг хандырылгаларны төлээри-биле субсидияларны бээр төлевирлерни боттандыраарына;

Чуртталга оран-бажыңнарының болгаш коммуналдыг хандырылгаларны төлээри-биле хамаатыларга субсидияларны бээрине;

Чуртталга оран-бажыңнарының болгаш коммуналдыг хандырылгаларны төлөп алыры-биле хамаатыларга муниципалдыг тургузугларның тус чер бот-башкарылгазының органнарының субсидияларны бээриниң дугайында»;

б) 7-ги пунктун дараазында уjur-уткалыг чүүл-биле немээр:

«7) Тыва Республиканың девискээринде чурттакчыларның аргыжары берге черлерде печка одаар бажыңнарда чурттап турар хамаатыларга кадыг оттулар

чүүл дажыглаар чарыгдалдарның орнун төлээри-биле субсидиялар бээриниң организастаарына;

2) 2 чүүлдү дараазында редакция-биле тайылбырлаар:

«2 чүүл. Тус чер бот-башкарылгазының органнарынга күрүнениң тускай бүрүн эргелерин берген муниципалдыг тургузугларның даңзызы

Бо Хоойлу-биле Тыва Республиканың дараазында муниципалдыг тургузугларында чурттакчыларның аргыжары берге черлерде печка одаар бажыңнарда чурттап турар хамаатыларга кадыг оттулар чүүл дажыглаар чарыгдалдарның орнун төлээри-биле субсидияларны бээр кезээнге күрүнениң тускай бүрүн эргелерин тус чер бот-башкарылгазының органнарынга берген.

Бай-Тайга кожуун;
Барыын-Хемчик кожуун;
Чөөн-Хемчик кожуун;
Каа-Хем кожуун;
Кызыл кожуун;
Мөңгүн-Тайга кожуун;
Өвүр кожуун;
Сүт-Хөл кожуун;
Тес-Хем кожуун;
Улуг-Хем кожуун;
Чаа-Хөл кожуун;
Эрзин кожуун.»;

3) Чүүл 6-ның 3-кү пунктузунда «Бо Хоойлуга 1-6 капсырылгаларда киирген» деп сөстөрни «Бо Хоойлуга 1-7 капсырылгаларда киирген» деп сөстөр-биле солугуур;

4) Хоойлуга дараазында редакциялыг 5-ки капсырылганы тайылбырлаар:

«Капсырылга №5 Тыва Республиканың Хоойлузунга 2005 чылдың декабрь 28-тен №1560 ДХ-1»

Чуртталга оран-бажыңнарының болгаш коммуналдыг хандырылгаларны төлээри-биле хамаатыларга субсидияларны бээриниң организастаар талазы-биле күрүнениң тускай бүрүн эргелерин боттандыраарына муниципалдыг тургузугларның тус чер бот-башкарылгазының органнарынга чугула херек саң-хөө хөреңгизиниң чылда нормативин санаар методиказы

1. Чуртталга оран-бажыңнарының болгаш коммуналдыг хандырылгаларны төлээри-биле хамаатыларга субсидияларны бээр талазы-биле күрүнениң тускай бүрүн эргелерин боттандыраар дээш, Тыва Республиканың муниципалдыг кожууннарының тус чер бот-башкарылга органнарынга болгаш хоорай округтарына чугула херек субвенцияларның чылда хемчээлин формула-биле тодарадыр:

$$O_{\text{субв.}} = (R_{\text{ср.жж.}} \times C_{\text{пр.чис.}}) \times K_{\text{рег.ст.}} \times D_{\text{инд.}}$$

$O_{\text{субв.}}$ – Тыва Республиканың муниципалдыг кожууннарының тус чер бот-башкарылга органнарынга болгаш хоорай округтарына чылда үндүрүп берген субвенцияларының хемчээли;

$R_{\text{ср.жж.}}$ – 1 өг-бүлөгө чуртталга оран-бажыңнарының болгаш коммуналдыг хандырылгаларны төлээринге субсидияның ортумак хемчээли;

$C_{\text{пр.чис.}}$ – Чуртталга оран-бажыңнарының болгаш коммуналдыг хандырылгалар-

ны төлөп алыр дээш, баш бурунгаар айыткан субсидия алыкчыларының – хамаатыларның сан-түнү;

$K_{\text{рег.ст.}}$ – чуртталга-коммуналдыг хандырылгаларның регионда чаңгыс аай өскөн өрттээниң коэффициентизи;

$D_{\text{инд.}}$ – Чуртталга оран-бажыңнарының болгаш коммуналдыг хандырылгаларны төлээринге субсидияларны чедирер талазы-биле хандырылгаларның төлевириниң чарыгдалдары.

2. Чуртталга оран-бажыңнарының болгаш коммуналдыг хандырылгаларны төлөп алыры-биле хамаатыларга субсидияларны бээрин хандыраар талазы-биле күрүнениң тускай бүрүн эргелерин боттандыраарына Тыва Республиканың муниципалдыг кожууннарының тус чер бот-башкарылга органнарынга болгаш хоорай округтарына чугула херек субвенцияларының чылда хемчээлин, ооң иштинде материал-техниктиг хандырылгаларын формула-биле тодарадыр:

$$C_{\text{субв.}} = (F_{\text{ср.год}} \times H_{\text{чис.сл.}}) + O_{\text{рег.м. инд.}}$$

$C_{\text{субв.}}$ – Чуртталга оран-бажыңнарының болгаш коммуналдыг хандырылгаларны төлээри-биле хамаатыларга субсидияларны бээрин хандыраар талазы-биле күрүнениң тускай бүрүн эргелерин боттандыраарына субвенцияларның хемчээли;

$F_{\text{ср.год}}$ – Чуртталга оран-бажыңнарының болгаш коммуналдыг хандырылгаларны төлөп алыры-биле хамаатыларга субсидия бээрин боттандыраар турар специалитиң күш-ажыл төлөв чылда ортумак фондузу;

$H_{\text{чис.сл.}}$ – Чуртталга оран-бажыңнарының болгаш коммуналдыг хандырылгаларны төлөп алыры-биле хамаатыларга субсидия бээрин боттандыраар т специалистерниң саны;

$O_{\text{рег.м. инд.}}$ – ажилчын олутту хандыраар (килдистин ажилдаарына) чарыгдал дараазында уjur-уткалыг 7-ти хемчээли немээр.

«Капсырылга 7 Тыва Республиканың Хоойлузунга 2005 чылдың декабрь 28-тен №1560 ДХ-1»

Чурттакчыларның аргыжары берге черлерде печка одаар бажыңнарда чурттап турар хамаатыларга кадыг одаар чүүл дажыглаар чарыгдалдарның орнун төлээр чарыгдалдарны томулаары болгаш төлевирни бээрине тус чер бот-башкарылгазының органнарынга чугула саң-хөөлүг акша-хөреңгизиниң чылда нормативин санаар методиказы

1. Чурттакчыларның аргыжары берге черлерде печка одаар бажыңнарда чурттап турар хамаатыларга кадыг одаар чүүл дажыглаар чарыгдалдарның планнаттыг чылда орнун төлээр субсидияларны бээриниң организастаар талазы-биле күрүнениң тускай бүрүн эргелерин боттандыраарына Тыва Республиканың муниципалдыг кожууннарының тус чер бот-башкарылга органнарынга болгаш хоорай округтарына чугула херек чылдың субвенцияларының хемчээлин дараазында формула-биле тодарадыр:

$$O_{\text{субв.}} = P_{\text{хп}} \times C_{\text{хп.инд.}}$$

$O_{\text{субв.}}$ – субвенцияларның хемчээли;

$P_{\text{хп.инд.}}$ – хөмүр чедирер талазы-биле транспорт чарыгдалдары дээш компенсацияның чылда ортумак хемчээли;

$C_{\text{хп.инд.}}$ – хөмүр чедирер талазы-биле транспорт чарыгдалдары дээш компенсация

алырын баш бурунгаар айыткан улус сан-түнү;

Компенсация төлээриниң чарыгдалдарын санаар формулазы:

$$D_{\text{ком}} = P_{\text{ср.год}} \times T_{\text{тар}} \times S_{\text{хп.инд.}}$$

$D_{\text{ком}}$ – компенсация акшаның хемчээли;

$P_{\text{ср.год}}$ – кожуун төвүндөн тура чурттакчыларның аргыжары берге черге чедирер аразының ыраа;

$T_{\text{тар}}$ – Тыва Республиканың Чазаның 2010 чылдың май 21-ден №1 доктаалының доктаадып каан санаа кыны-биле транспорттун хөмүр чедирер дээш чарыгдалдары;

$S_{\text{хп.инд.}}$ – чуртталга-бажыңнарының шөлүгү чүүл 2

Ук хоойлу 2019 чылдың январь 1-ден эгелээш, тургустунган эрге-ажыктыг маарылгаларга тараар.

Тыва Республиканың Баштыңы Ш. КАРА-ООЛ.

«Тыва Республикага биче болгаш ортумак сайгарлыкчы чорукту сайзырадырының дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузунун 7 чүүлүгүгү өскерилгелер киирериниң дугайында» Тыва Республиканың хоойлузунун төлевилелиниң дугайында

2019 чылдың июнь 3 №267 Кызыл хоорай

«Тыва Республиканың Чазаның дугайында» 2003 чылдың декабрь 31-ден №95 ДХ-1 Тыва Республиканың Конституция хоойлузунун 25-ки чүүлүгүгү дүүштүр, Тыва Республиканың Чазаның доктаадыры болза:

1. «Тыва Республикага биче болгаш ортумак сайгарлыкчы чорукту сайзырадырының дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузунун 7-ги чүүлүгүгү өскерилгелер киирериниң дугайында Тыва Республиканың хоойлузунун төлевилелиниң дугайында»

лузунга коштунган төлевилелди чүүлүгүгү деп көргөш, Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) сайгарып көөрүнче киирер.

2. Тыва Республиканың Дээди Хуралына (парламентизинге) сайгарып көрүп турда, Тыва Республиканың Чазаның албан ёзузу-биле төлээзинге Тыва Республиканың экономика сайыды С.Х. Каратаеваны томуйлаар.

Тыва Республиканың Баштыңы Ш. КАРА-ООЛ.

Тыва Республиканың Чазаның киирген төлевилели

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ ХООЙЛУЗУ

«Тыва Республикага биче болгаш ортумак сайгарлыкчы чорукту сайзырадырының дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузунун 7 чүүлүгүгү өскерилгелер киирериниң дугайында»

1 чүүл

«Тыва Республикага биче болгаш ортумак сайгарлыкчы чорукту сайзырадырының дугайында» 2008 чылдың июль 7-ден №795 ДХ-2, Тыва Республиканың Хоойлузунга («Тувинская правда», 2008, август 28; 2009, февраль 19, август 6; «Шын», 2008, август 28; 2009, март 12; август 11; Тыва Республиканың Нормативтиг актылары, 2014, январь 22; Эрге-хоойлу медээлериниң албан ёзузунун интернет-порталы (www.pravo.gov.ru), 2016, март 18, №1700201603180010; 2018, июль 2, №1700201807020016,

декабрь 5, №1700201812050005) «Биче болгаш ортумак сайгарлыкчы чорукту субъектилеринге бичи чээлдер берип турар биче саң-хөөлүгүгү организастаар деп сөстөрниң соонга «болгаш (азы) биче болгаш ортумак сайгарлыкчы чорукту субъектилерин деткириң инфраструктуралар тургузуп турар организастаар деп сөстөрни немээр.

2 чүүл

Бо хоойлу албан ёзузу-биле ону лаан хүнүндөн эгелээш күш киирер.

Тыва Республиканың Баштыңы Ш. КАРА-ООЛ.

Шериг-патриотчу кижизидилге

ЭРЕС-МААДЫРЛЫГ ЧОРУК УТТУНДУРБАС



июнь 14-те «Буян-Бадиргы» аал-ар бажыңыга Бүгү-россияның айынчы акы-дуңмалышкы» хөй-ниити организациязының оралакчы-Сергей Перниковтуң киржилгези өөредилге-методиктиг шуулган ул эрткен. Аңаа Сибирь Федералдыг округтан 10 аңгы регионнуң улукчулары киришкен. «Дайын-акы-дуңмалышкы» хөй-ниити организациязының өөредилгиги шуулган Тывага эрттиргени база анаа

истин республикада 3800 ажыг дайынчы акы-дуңмалышкы» хөй-ниити организациясында бактап турар. Тывада патриотчу кижизидилге кандыг деңгээлде жеткендер бар — деп айтырымга, «Дайын-акы-дуңмалышкы» хөй-ниити организациязының күүсекчи комитетинин эрес Хуурак мынчаар хары-

жыл-херээзвис эки, көскү түңнелдер болганы-биле бо улуг шуулганы өөредилге-методиктиг чыышты эрттирер деп шиитпирлээн. Өске-тендерден коллегаларывыс бистин чыышты көрүп, аравыста дуржулга болду. Күүсекчи органнар-биле, иштики херектер органы, 55-ки кезээ дээш өске-даа организация-лар бистин харылзаавыс, кады дажылгавыс эки, чогуур черлерден көргүзүп турарындан ажылы-багай эвес түңнелдерни чедип бис. Барык школа бүрүзүнде аныяк балдарның класстары-биле кезээ-рылзажып турар бис. Бо чоокку

хүннерде Чадаана хоорайда Россияның Маадыры чаңгыс чер-чурттууус С.К. Шойгу аттыг аныяк армейжинин класын база ажыттывыс.

Хуралга ТР-ниң Чазак Даргазының оралакчы Анатолий Дамба-Хуурак сөс алган: «Белен эвес чылдар арты-выста арткан. Дайынның бергелерин эрткен, акы-дуңмалышкы найырал оон-даа быжыккан. Бурунгаар көрүш болгаш тура-сорууңар дээш четтирдим. Силерниң арга-сүмөңер чуртка, өскөн-терээн чериңерге болгаш аныяк-өскөнгө

болур. Бисте шеригге келдиришкн 100 хуу күүсеттинип турар. Оон дезип, чалданып турар кижилер чок. Шеригни төлөптү-биле эрттирер, ат-алдарлыг дайынчы өгбелеривиске, адапарывыс-ка болгаш эрткен, амгы үлөүлөвиске чоргаарланып чоруур бис. Сибирь Феде-ралдыг округтуң регионнарындан келген төлээлерге, шуулганның киржикчилерин-ге сеткилимниң ханызындан чедиишкн-ниг ажылды, амыр-тайбыңны, оожургал-ды болгаш тура-соруутку, кадыкшылды күзөдүм. Бистин ажы-төлүвүс кажан-даа



эргежок чугула. Чуртту камгалап, маа-дырлыг чорууңарны көргүскөн силер, ам чурт силерни камгалап-карактаар ужурулг. Кижилер кандыг-даа бергелер-ни шыдажып эртип болурун көргүзүп, төлөптүг чорууңар бадыйткадыңар. Ада-чурттуң Улуг дайынының хоочуннарындан эстафетаны хүлээп алгаш аныяк-өскөнгө патриотчу кижизидилгени чорудуп келген силер. Үндүргөн күжүңер халас бар-баан, Россияда кайы хире патриотчу көдүрлүүшкүн чоруп турарын көрүп тур силер. Аңгы-аңгы хоорайларда кадет училищелер, школалар хөйү-биле ажит-тынган бүгү россияда аныяк армейжилер демнежи эгелзэн. Тывада шериг хоо-райжыгаш ажиттыңан. Сибирьни оң иштинде Тываны эрес-дидим чоруктуң девискээри деп бүзүрелди-биле адап

дайын-чааның уржуктарын көрбөзүн, ону билбес болзун!»

Тывада «Дайынчы акы-дуңмалыш-кы» хөй-ниити организациязының ажыл-ижинге үлүг-хуузуң киригени база дайынның хоочуннарынга болгаш дайынга бажын салганнарың өг-бүлөзүңге дузазы дээш шаңналдар тыпсыр езулап болган. «Дайынчы акы-дуңмалышкы» хөй-ниити организациязының Тывада салбырының кежигүнү Ю.В. Кара-оол, ТР-ниң культура сайыдының оралакчы-зы В.С. Чигжит, Алдан-Маадыр аттыг музейниң ажилдакчызы А.М. Ооржак, Дээди Хуралдың парлалга секретары Ю.К. Дарбаа болгаш өске-даа идепкей-лиг кижилерге юбилейлиг медальдарны тывыскан.

Бүгү-российжи «Дайынчы акы-дуңма-лышкы» хөй-ниити организациязының шуулганынга патриотчу кижизидилгеже кол кичээңгейни угландырган. Патриотчу кижизидилгени уруглар садындан эгелзери чөп. Ол дээрже дайынның хоочуннары-биле ужуражылгалар, спортчу, шериг-патриотчу лагерьлер, школа бүрүзүңге аныяк ар-мейжи класстар болгаш боттарывыстың үлөүгөр-чижээвис, ажил-херээзвис-биле аныяк-өскөнни сонургадып, хаара тудар ужурулг бис. Аныяктарга, элээдилерге мындыг хевирлиг кичээлдер сонурганчыг ала-чайгаар оларның кичээңгейин хаара тудар бээрин чедип алыр дээш ажилдаар ужурулг бис дээрзин бо эрткен шуулганга дугуржуп чугаалашкан. Ол ышкаш Тывага чоокку үеде волонтерлар ротазын база тургузар болган.

Аныяк-өскөнниң патриотчу кижизи-дилгезинче кичээңгейни угландырып, дайынның хоочуннарынга, инвалидтерге, оларның социал деткимче, өг-бүлөзүңге эмчи хандырылганы дээш, оон-даа өске айтырылганы база шуулганга чугаа-лашкан.

Аржана ЧАМЗЫРЫН.

Арслан АРАКЧААНЫҢ

тырттырган чуруктары.

ЧУРУМ

ӨСКЕРИЛГЕН

Июнь 12-ден эгелзеш, Россия Федерациязындан назы четпээн уругларның даштыкы чурттарже үнеринге чөпшээрешпейн турарының дугайында хамаатыларның билди-ришишкин Кызыгаар органнары хүлээвес.

Чүге дээрже РФ-тиң Чазаның №690 доктаалы 2019 чылдың июнь 12-де күш кирген. Ында «РФ-тиң назы четпээн ха-маатыларының РФ-тен үнүп чоруурунга чөпшээрешпейн турарының дугайында билдиришишкиннер бээринин дүрүмүн бадылаарының дугайында» 2003 чыл-дың май 12-ден РФ-тиң Чазаның док-таалын күжүн чидирген деп санаан. Ол-ла үеде «РФ-тиң назы четпээн хамаа-тыларының РФ-тен үнүп чоруурунга чөпшээрешпейн турарының дугайында билдиришишкиннерни бээр, сайгарып көөрү база учетту чорудар чурумну бадылаарының дугайында» Россияның ИХЯ-ның 2019 чылдың февраль 19-тан №62 дужаалы күш кирген.

Бир эвес назы четпээн хамаатының ада-иезинин, опекуннарының азы попечителениң кайы-бирээзи аңаа чөпшээрешпейн турар болза, ол дуга-йында билдиришишкинни боттары-ның чурттап турар черинде мигра-ция айтырылганың талазы-биле Россияның ИХЯ-ның девискээр орган-нарында аңгы килдизинге баары чугула. Даштыкы чуртта доктаамал чурттап турар улус шак ыңдыг билдиришишкинни чурттап турар черинде РФ-тиң элчин черинге азы консул албан черинге барып четкеш, кирип болур.

Россияның ТР-де Федералдыг айыыл чок чорук албанының Кызыгаар эргелелиниң парлалга албаны.

Шокар медээлер

ЧАДАҢ ЫШТАРНЫ ОЛУРТКАН

Шагаан-Арыг хоорайның чагыр-газы суботниктерни организастан, чаагайжыдылга ажылын хыналдага алган. Эрткен май айда 250 хады өзүмнерин хоорайның девискээринде олурткан. Чадаң ыштарны, хадыларны суг сөөртүр машина-биле неделяда 3 катап суггарып турар.

МАЛ БАЖЫН САНАП-ТҮҢНЭЭН

«Аныяк өг-бүлөгө — кыштаг» телеви-лелдин киржикчилери — аныяк малчын-нарың аалыңа чедип, хой-өшкү, анай-хураганның баш санаашкынын көдээ ажил-агыг эргелели чоруткан.

Мал оолдаашкынынга эки көргүзүг-лерлиг болган, 2018 чылдың аныяк мал-чыннары Арыг-Үзүүнден Сергей Балган 193 баштан 197 хураганы камгалап ал-ган, Айдың Дөмүр-оол 200 баш хойдан 178 хураганы, Айдың Хактыг-оол 190 хойдан 168 хураганы, Кежик Калбак-кыс 189 хойдан 160 хураганы онча-менди камгалап алган.

2017 чылда инек малды хүлээнип алган Назын Сынаа 32 бызааны, Таймир Шалган 20 бызааны, Назын Ажы 20 бы-зааны камгалап алган.

“Улуг-Хем” солундан.

ТЫВА МӨГЕЛЕР ШҮҮП КААН

Тыва мөгелер Начын мөге Айдың Монгуштуң үлөүгөр-чижээң эдерип, тыва хүреш, сумодан аңгыда, алтай, якут бол-гаш бурят хүрештерни сонургап, каяа-даа барып чеде бергеш, хүрежип турар. Бо хүннерде Якут (Саха) республикага Ысыах-2019 (Наадым) байырлалынга үш аныяк тыва мөге чедиишкнниг хүрешкен. 70 кг деңзиге Айдыс Монгуш, 80 кг-ка Аржаан Ондар шуулган, аар деңзиге Шойдун Субудай ужуурлешкен. Тыва хүреш. INFO сайтындан алган.



Чагыдылга акциязы

“ТЫВАМЕДИАГРУПП” АРБАТТА



“Шын”, “Тувинская правда”, “Тываның аныяктары”, “Сылдысчыгаш” солуннарның II чартык чылдың чагыдылгазы июнь 20-ге чедир уламчылаар. “Тыва медиагрупп” Парлалга бажыңының ажилдакчылары солун чагыдылганынче республиканың чурттакчыларының кичээнгейин хаара тудары-биле акцияны Арбат шөлүңгө эрттирген.

Акцияны ТР-ниң алдарлыг артисти Начын Куулар, “Посвящаю маме. Авамга тураскааттым. To my mother” фестивал-мөөрейниң II чергениң шаңна-лының эдилекчизи Даң-Хая Куулар деткип, чыылган чонга хөөмей-сыгыдын, ыр-шоорун бараалгаткан.

“Шын” солунга хөй чылдарның дургузунда бараан болган Вера Монгуш, Елизавета Барыска, Елена Севекпит акцияның идея-

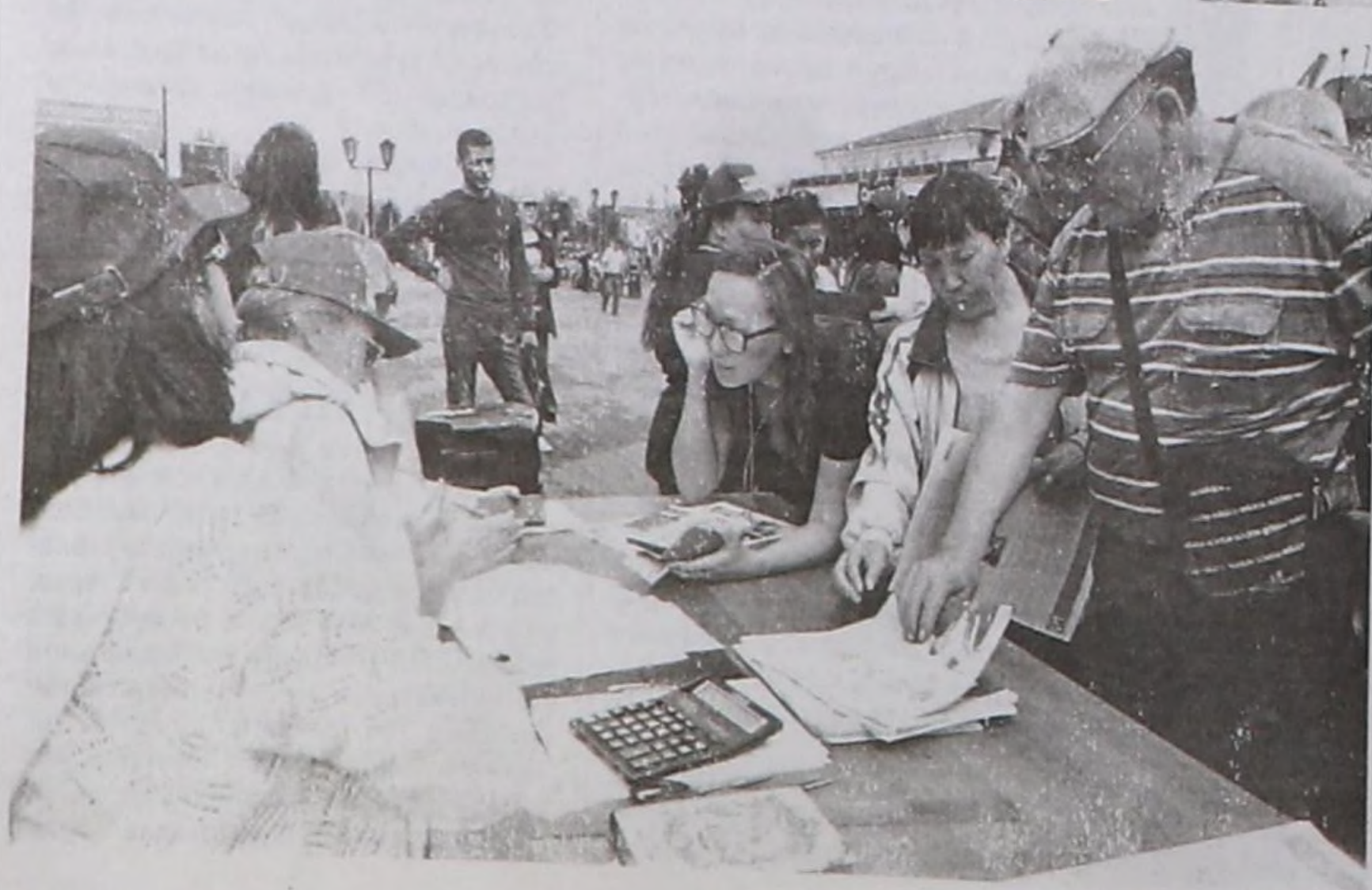
кейлиг киржикчилери болган. Хоочун корректорларывыс төрзэн солунун чылыг, чымчак сөстөр-биле сактып, аңаа шын-чызын база катап бадыткаан.

Чагыдып алыкчыларның аразында хоочун журналист, база “Шын” солунунң идеялыг бирикчизи Светлана Данзын-оол, Мөңгүн-Тайга кожуундан албан-биле ук акцияга киржи келген Сарыг-оол Донгак ынак солунун чагыдып ап, өскөлөргө эки үлөгер-чижээн көргүскен. Акцияның кол сорулгазы – тыва парлалганы деткип, солуннарны номчукчулар аразына негиздеп, төрзэн тыва дылывысты сайзырадыры болур.

II-ги чартык чылдың солунун чагыдып алган номчукчуларга июль 19-та Парлалга бажыңына акцияның уланчызы, ойнаашкын болурун сагындырып тур бис. Ол хүн чагыдылга дугайында квитанцияны көргүскөш, iPhone 8+ телефонну ойнадып алыр аргалыг болур.

Ылаңгыя чедери берге, ырак-кы кожууннарның чурттакчылары, малчыннар, ивижилер делегейде, чуртта, республикада байдалды, допчу медээлерни “Шын” солунну дамчыштыр билип ап турар болгаш ооң үндүрүлгелерин четтикпейн манаарлар. Ынчангаш солуннарны хөй номчукчулар чагыдып ап турар.

Шончалай ХОВАЛЫГ.
Арслан АРАКЧААНЫҢ
тырттырган чуруктары.



Кызылдың мэриязы

БОК-БИЛЕ ДЕМИСЕЛ

Кызыл хоорайның девискээринде октааттыг бокту доктаамал аштап-арыглап турарын билир бис. «Чаагай-жыдылга» муниципалдыг унитарлыг бүдүрүлгениң ажилчыннары Шанхай чурттакчыларының чурум чок оваалап чыып каан богун боттарының күжү-биле арыглап келгеннер. Бүдүрүлгениң «КамаЗын», чүдүрер, үстүрер, көдүртүр техникаларын ол бокту аштаарынче хаара туткан. Ажилчыннар барык бир неделя дургузунда бок-биле демисежи, ону үндүр сөөртүп, ук девискээрни арыглааннар.

Кызыл хоорайның мэриязы чүгле бо девискээр-биле кызыгаарланмаан, аңгы-аңгы кудумчуларда, девискээрлерде арыглаашкынны чорудары-биле планны тургузуп, бо ажилды хыналдага алган. Ылаңгыя эргижирзэн оран-саваны бузуп каапкан соонда, ында хөй бокту ол-ла дораан арыглап турар. Колхозная кудумчузунда бускан бажыңнарның орнунда артынчыларын база чүдүргөш, үндүр сөөрткен. Оон аңгыда кайы хамаанчок бок октаан

чурттакчыларны шынга гааралга алган. Бир эвес чыткан девискээрни өжө азы бодунуң чалгаа чорук бокталдырып турар хама бар болза, оларны 20 рубльге чедир торгаалга Чурттакчы чон боттары девискээринге арыг-сигил ч тударынче мэрияның ажилчылари кыйгырып турар. Ынчангаш Кызылда ажилчылари чурттап турар бок төгөр (контейнер) савачагыдып, тургузуп алыгеттинип турар. Бо чугулырыга хамаарыштыр чурчон тускай керээ-дугурж коммунал ажил-агый дакчылары-биле чарып чугула. Чөпшээрел чок бочоруктарны доктаамал турар. Бир эвес бокту душ черинче октаар болза, кадыкшылынга хоралыг ру билдингир. Найысыл чурттакчылары, хоорайны арыг-сигил тудуп, база дыйр бойдус хүрээлениң демниг камгалап чорууту.

Кызыл х
чагыргаз
парлалга ал



Чогаадыкчы ус-шевер хоочуну

КЫРГАН-АЧАНЫҢ СУУГУЗУ

«Шын солуннуң хоочун, идеялыг бирикчилериниң бирээзи Бады Херелович Ооржак холу шевер, тывынгыр-сагынгыр кижилерниң бирээзи. Өгбө Ажыг-Суг аржаанынга дыштанып турган үезинде бир дыштаныкчы аажок улуг болгаш аар суугу эккелгенин эскерген турган.

Ооң соонда кырган-ачага улуг эвес, дажыглаарына эптиг чуга демирден суугу кылыр деп бодал төрүттүнген. Өгбө чурттап турар Кызылдың хоочуннар болгаш инвалидтер бажың-интернадының девискээринде арыглап чок чыдар демир-дестен суугуну чогаадып кылган. Назы-хары улгады берген хоочун демир суугу каңнаар аргашинээ чок болбайн. Ынчангаш ону эриилдер-биле быжыглап кылган. Чогаадыкчы кырган-ача демир кыскажы-биле херектиг демир-дести чогуур хемчээлинге таарыштыр кезип алыр.

Орукка алырда, хөй чер эжелевези-биле суугунуң хоолайы, быжыглап буттарын адырып турар кылдыр кылган. Оон аңгыда хүл дозар сава, от көзээр кыскаш база бар. Суугунуң узуну – 40, дооразы – 30, бедии – 20 сантиметр.

Республиканың чурттакчыларының чайын кадыкшылы быжыктырып аржааннар ишчилерниң тараа шөлөп суггарар, сизген кезер чымыш үелери кел чыдар. Кырганы кижилерниң бүрүзү чер чоруурда, суугулу турган болза деп савачовап чоруур.

Шончалай ХОВАЛЫГ



«ШЫННЫҢ» ПОЧТАЗЫНДАН

ЫДЫК ЧАЛААНЫҢ ДАГЫЛГАЗЫ

ылга – кандыг-бир чү-
ни (сарыг шажын, хам-
ын) бойдус-биле харыл-
ырган тускай езулал.
ың-на майның ортаа
де туматтар өвүрде
чалаатызын дагып,
өл, байырлап эрттирер
лдыглар. Бо байырлал-
у, кожуун-даа эвес, рес-
ка чергелиг деп болур.
а чаа эрткен дагылгага
аъттар ээлери, мөгө-
за чон хөй болду.

аажок-ла сүзүглөп, чалбарып
байырлаанынга чыылган чон
алгап-мактап, амырап-өөрүп
чанганнар. Үнген-кирген улуг-
бичии чонун ашкарып-чемге-
рип, хүндүлөп, өгүнү дөрүнчө
чалап, шайладып, ол аразында
спортчу оюннарны эрттирип
четтигип-ле турдулар.

Оваа биле Таңдыны дагы-
ры ылгалдыг дээр-ле шын. Ол
бедик сын Чалааны эртенги үеде
эр чонуус биле лама башкылар
ыдык дагыны кырыңче үнүп, саң
салып, чажыын чажып, номнал-
ды кылганнар. Таңды эзинге
чүдүп, тейлеп, бай-байлак кежик
дилеп алыры – езу-чаңчылдың
кол утказы. Ол бүгүнү мал-маган
озал-ондакка таварышпазын,

ыт-куш халдавазын, коданы
көвүдөзүн, аал ишти байып
турзун дээш салып, чалба-
рып, алганыр турган. Оваага
аъш-чемни, шөйгөн-баскан
быштакты, далган-тарааны са-
лыр чораан. Чалааны Кызылда
Дамба-Брайбулинг хүрээзиниң
Камбы-ламазы Орланмаадыр
башкы баштадыр ламалар кээп,
ыдык дагыны дагып бергенинге
чон дендии өөрзөн.

Чон чер-чуртун дагып тур-
гаш, оон кежик дилеп, мал-
маганы көвүдөзүн, тараа-бы-
даа элбек, амыдырал-чурт-
талгага бай-байлакшылдыг
болурун күзөп оорлар. Ынчан-
гаш мынчаар-ла алгап-йөрзөп
чораанын көрүп, дыңнаан мен,

Авыралдыг бай Чалаам
Ак сүдүм чажып тур мен,
Алгыш-йөрзөлимни
салып тур мен.
Албатыңны кээрзеп, өршээ!
Тараа-быдаа дүжүткүр
болзун,
Оът-сиген эки үнзун,
Кат-чимис элбек болзун,
Таңдым сени дагып тур мен,
өршээ!
Ада-өгбөм чуртун харап,
камгала,
Ак оруууусту өршээ,
Оран-чуртум ээзи
болгай сен,
Оглуң-кызыңны карактап
көр, өршээ!

–деп, оран-таңдызынга чалба-
рып, тейлээр чүвө. Дагылга-
га эрткен маргылдааларга
шаңнал-мактал-даа хөй бол-
ду, мотоциклдер, чадаг тер-
гелер, хевистер, пылесостар,
соодукчулар дээш оон-даа өске
өртөктиг белектер-биле ти-
лекчилерни шаңнап-мактаан.
Чалаатыңың улуг назылыгла-
рынга белек кылдыр хевис-
тер бээрзе, олар база аажок
өөрзөннер. Тываның Арзылаң
мөгези Сайын-Белек Түлүш
чоннуң ынак оюну хүрешке
шүглүп үнгөн, чер-чурттуң оглу
болганы база өөрүнчүг, бир
мотоцикл оонуу болду. Оон
өске-даа мөгө-шыырак оол-
дар шаңналдарга төлөттиң
көргүскеннер. Чадаг чарышка

чаа-сууржулар тергидзэн, уруг-
лар аразынга Мая Тюлюш бир
дугаарында халып келген, ба-
йырлалды эрттирип турар Сай-
лык-оол Буудайовичиниң чээни,
чадаг-терге-биле шаңнатты.
Чүгүрүк аъттарның ээлери соо-
дукчуларны белекке алдылар.
Оюн-тоглааның киржикчилери
шупту өртөктиг белектер-биле
шаңнатканнар.

Ыдык, бай Чалааның ба-
йырлалын бөдүүн ада-иениң
уруг-дарыы боттарының кызы-
маккай чүткүлдүү-биле башка-
рып демдеглээни онза болду.
Амыдыралды үнелеп билири-
биле «бай улус» диртип-даа
турдулар. Бай-шыырак амы-
дырал кижиниң бодунуң хо-
лунда деп чүвени көргүзүп
кааны үлегер-чижек-ле болзу-
нам. Буудайларның улуг уруу
Роза садыгы киж, ортун оглу
Сайлык-оол, кенни Айлаң Ак-
Чыраада чурттап оорлар. А
«Азаның бичези кончуг» деп
чугаа бар, хеймер оглу Аяс,
кенни Елена Байкара Би-Хем
кожуунда чурттап турар, респуб-
ликада база бир үлегерлиг,
билдингир сайгарлыкчылар.
Бөдүүн, малчын өг-бүлениң улуу
Роза думаларыңа дузалажып,
чагыг-сүмөзүн чугаалап чоруур,
ада-иениң орнун солуп ту-
рар оолдарның эргим угбазы.
Өгбелериниң чуртунга дагыл-
ганы бедик деңгелге эрттирип
байырлааны демдеглексенчиг.

Анфиса ТЮЛЮШ,
хоочун башкы.
Чаа-Суур суур.



МААДЫР ЧАҢГЫС ЧЕР-ЧУРТТУГЛАРЫВЫС

им Константинович Канчы-
илицының улуг лейтенанты-
сияның болгаш Тываның ИХЯ-
шаңналдарының эдилекчизи.
сия Федерациязының Пре-
зиденти Чарлыы-биле «За
е заслуги» деп орден-биле
ин (чок болган соонда).
сияның Тыва Республика
-биле ИХЯ-ның ажилдак-
ының одуруунче көззө мөңгө-
наткан.
им Константинович Канчы-
иды районнуң Владимирова
1973 чылдың сентябрь 20-де
үнгөн. Школа соонда Кызыл
ның орук-транспорт технику-
өөренип кирип алгаш, 1993
ону дооскан. 1993 чылдың май
ишки херектер органнарынга
й берген. 1995 чылдың январь
организацыг кем-херектер-
емисел чорудар эргелелдин
хөдөлүр тускай отрядының
ивитиг ажилдакчызы. Чечен
ликада террористерге удур
ияларга Салим Канчы-оол
эвес киришкен.
ылдың март 14-те бодунуң
-биле 12 дугаар бөлүктүн
нга Комсомольск суурга ки-
ген. Дайынчылар окуг-боо-
зыннарга таваржы бээрзе,
яның улуг лейтенантызы Кан-
ол эрес-дидимин көргүскөн. Үр
кышкын үезинде С.Канчы-
үктү баштап чоруп орган. Ооң
-милицияның лейтенантызы
Дембирел. Окуг-боолуг
нарның чаптыгып турган

черинче ханылап киргеннер. Аңаа
аткылажышкынның түңнелинде
чажыт черге турган дайзыннар чок
кылдыртканнар.

Буступ дүшкөн бажыңның бир
өрзөлинге Салим Канчы-оолдун
бөлүү кирип кээрзе, бажың чазылган.

Чингис Александрович Оюн 1983
чылдың июнь 25-те Бурят АССР-ниң
Соңгу-Байкалск хоорайга төрүттүнгөн.
1990-2001 чылдарда Таңды кожуунуң
Сосновка школазынга өөренип чо-
раан. Школаны доозупкаш, Российжи
армияга шериг албан-хүлээлгезин
эрттирип турган. 2002 чылдың ноябрь
22-де улуг механик-чоллаачы Ч.А. Оюн
дайынчы хөдөлишкыннер үезинде
өрттени берген машинада эштерин
камгалап тургаш, частышкындан
өлгөн.

Чингис Оюнну «Эрес дидим чорук
дээш» медаль-биле өлгөн соонда
шаңнаан. Сосновка суурда ажааган.

Тыва Республиканың ИХЯ тургу-
тунганындан бээр, кижилерни
айыыл-халаптан камгаалаар дээш,
90 хире эрге-хоойлу ажилдакчылары
боттарының амы-тынын бергеннер.
Оларның аразында Оюн Денис база
бар. Ооң ады-биле Туран хоорайда
чаа кудумчуну адаан.

Полицияның сержантызы Денис
Оюннуң ады-биле кудумчуну ада-
рының езулалы Туран хоорайның
Культура бажыңыга 2017 чылдың
май 3-те болган. Ол езулалга Тыва
Республиканың иштиги херектер
сайыды турган полицияның генерал-
майору Александр Лобанов, Таңды
Би-Хем кожууннарның иштиги херек-

тер килдистериниң, Туран хоорайның
администрациязының ажилдакчыла-
ры, өөнүң ишти Айзра болгаш 2 бичии
уруу, кады төрзөннери, чоок кижиле-
ри, эштери болгаш кады ажилдап
чорааны полиция ажилдакчылары
киришкеннер.

Ол Туран хоорайга өскөн. 2005 чыл-
да Туранның ортумаа школазын доос-
кан. Бичиизинден-не быжыг-туруштуг
ажы чачы-биле аңгыланып турган.
Шериг сронда Денис иштиги херек-
тер килдизинге ажилдап кирген. 2013
чылда май байырлалының үезинде
Денисти Хову-Аксында полицияның
пунктузунче корум-чурум тудары-биле
чоруткан.

Май 1-де Хову-Аксы суурга чогуш-
содаа болган. Дыңнадышкынны ал-
гаш, полиция ажилдакчылары чогуш
болган черже чорупканнар. Оларның
аразында Денис Оюн база бар. Ын-
чалза-даа бижектиг эр кижиге Денистин
амы-тынынга четкен.

Бистиң чаңгыс чер-чурттуглары-
выс, Оюн Чингис, Оюн Денис, Са-
лим Канчы-оол (Оюн) эрес-дидим
маадырлыг чоруун көргүзүп, чалыы
назынында дөргүл-төрелдери, эш-
өөрүндөн кеззэ мөңгөдө чарлып чо-
рутканы дыка хомуданчыг. Оларның
маадырлыг чоруун кым-даа утпайн
сактып чоруур. Маадыр оолдарга
тураскаалдарны тургузуп, аттарын
мөңгөжидер болза эки. Туранчылар
эр хөй болдулар.

Мээң бодалым болза, Владими-
ровка школазын аңаа өөренип чораан
Салим Константинович Канчы-
оолдун ады-биле адаар болза, кончуг
эки болгудег. А Чингис Александрович
Оюннуң ады-биле Сосновка, Дүрген,
Хадың-Аксы суурларның бир кудумчу-
зун чүгө адап болбазы?

Зинаида Оюн.

ХАЙЫРААН ЭМЧИВИСТИ

Кадыкшылывысты экижидип, өйлеп-өйлө-
ле Серебрянкаже баар болгай бис. Аңаа чөдө
бээривиске, бир дугаарында эмчи думмавыс
Маргарита Турчина хүн дег хүлүмзүрүп, чырып
уткуп үнүп кээр. Аныяк-чалыы, удуртукчу дарга
база бөдүүн кижиге дивес шуптузунга чаңгыс аай
хамаарылгалыг.

Бис «60 хардан өрү» назылыг кижилерниң
клувунуң кежигүннери концерт көргүзөр дээш
чөдө бээривиске, сагыш човангыр Маргарита
эмчи бо-ла уткуп кээр. Ооң чазык-чаагайын бис
көрүп кааш, өөрүшкү-маңайлыг ыр-шоорувус
куттулуп-ла эгелээр. Ол кижизиг, бедик культу-
ралыг, чону дээш сагыш човап чорууру арын-
шырайындан илдең.

Маргарита алыс боду думмам төрелим-даа
боор. Улус чонга эң эки эмнээшкын озонну база
Серебрянкада эккеп, ажыглай бергени база ооң
ачы-буяны-дыр. Сээң чылыг кускааң, чымчак
көрүжүң кижилерни хөй-аът кирип турган.
Сеңээ кижилер дыка ынак, сени бис кажан-даа
утпас бис.

Серебрянкага дыштанып, эмнедип турган
аарыг, инвалид улустарга көргүзүп чөдө бээр-
ивиске, эмчи бистиң клубтуң концерттерин
аажок сонугурап көөр чүвө. Концерт бүрүзүнүң
төнчүзүндө ол профилакторийниң мурнундан
биске өөрүп четтиргенин илередиң, аяк-шай-
ны амзаткаш, хоорайга чедирер машинаны
чөпшээредиң бергеш, үргүлчү соовустан үдеп,
хүлүмзүрүп көрүп туруп каар. Өске эмчилер
кабинединден безин үнмөс боорга, кайгап-хан-
маан бис.

Арның чырык, холуң чымчак
Аваң дөззэн эрес чордуң.
Аарыгың кара холу
Аспаптапкаш аппаар чүзүл.

Хүлүмзүрүүң хүнден чырык
Күжүр эмчим, Маргарита!
Шынчы болгаш чонга ынааң
Чонуң, өөрүң сени утпас!

Анзатмаа МОНГУШ,
хоочун башкы.



Хүндүлүг чурттакчылар!

«Тыва Республикада чурттакчы чонга болгаш оларга деңнестирген категориялыг хереглекчилерге электри энергиязы дээш

доктааткан тарифтер дугайында» ТР-ниң тарифтер талазы-биле албанның 2018 чылдың декабрь 28-тен 65 дугаарлыг Доктаалында даянып, **2019 чылдың июль 1-ден эгелээш, электри энергиязының тарифтеринге өскерилгелер болурун дыңнадып тур бис.**

Хоорайларда, хөмүр одаар плиталыг болгаш (азы) доктааттыг чурум ёзугаар стационарлыг газ кожуп каан плиталарлыг бажыңнарда, ол ышкаш хоорайжыткан хевирлиг суурларда чурттап турар хереглекчилерге — **3 руб.64 коп./ кВт*ч.**

Хоорайларда доктааттыг чурум ёзугаар стационарлыг электри плитазы кожуп каан бажыңнарда, ол ышкаш көдээ суурларда чурттап турар чонга — **2 руб.54 коп./ кВт*ч.**

Херектиг медээлерни 8-800-700-1937, 8 (394 22) 5-65-26 телефоннарже долгааш, билип ап болур, ол ышкаш «Тываэнергосбыт» акционерлиг ниитилелдин www.tuvaensb.ru албан-ёзузунун сайтызында «Потребителям» деп кезектен тодаргай медээлерни көрүп ап болур.

«Тываэнергосбыт» акционерлиг ниитилелинге счетчиктин саннарын айтып көргүзерин болгаш ажыглаан электри энергиязы дээш өрелерин төлээрин диледивис.

«Тываэнергосбыт» акционерлиг ниитилелдин администрациязы

Хүндүлүг номчукчу!

«Шын» солунунун редакциязындан Тыва Республиканың Үндезин хоойлузунун (Конституция Республикы Тыва) номун садып ап болур.

Өрттээ 100 руб.

Кызыл хоорай, Красноармейская кудумчузу, 100 (Парлалга бажыңы), каб. 309а. Тел. 2-18-10.



ХОЙ ДҮГ

сорттарга ылга дугуржулга ёзуга өртөккө хүлээп өг шывар болгаш ширтек кылыр ки орнап ап болур. Хүлээп турар чери хоорай, Калинин кудумчузу, 25, склад №1. Тел. 8-929-314-6

Пиломатериал брус, капитал доска, забор прожилык

Доставка Тел. 8-923-383-8-923-383-42

Шагаан-Арыгда 2 өрээлдиг бажың садып турар (балкон, пластик соңгалар, 2 эжик, батареялар чаа). Ремонт, эт-херекселдиг, 850 муң акша. Тел. 8-983-591-79-19.

Билип алыры артык эвес

УРУГЛАРГА МЕДЭЭЛЕР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ АЙЫЛ ЧОК ЧОРУКТУҢ СҮМЕЛЕРИ

Дыштанылга болгаш кадыкшыдылга организацияларында турар уругларга медээлер талазы-биле айыыл чок чоруктуң кол билиглеринге хамаарыштыр методиктиг сүмелер

«Уругларның кадыкшылынга болгаш сайзыралынга хора чедирер медээлерден оларны камгалаарының дугайында» 2010 чылдың декабрь 29-та үнген №436-ФХ Федералдыг хоойлунун негелделерин (улаштыр-Федералдыг хоойлу №436-ФХ), ол ышкаш Уругларга медээлер талазы-биле айыыл чок чорук Концепциязының (Россия Федерациязының Чазааның 2015 чылдың декабрь 2-де үнген айтышкыны-биле бадылаан) дүрүмнерин барымдаалап, Россияның харылзаа болгаш массалыг коммуникация яамызы болза, дыштанылга болгаш кадыкшыдылга организацияларында турар уругларга медээлер талазы-биле айыыл чок чоруктуң кол билиглерин киригген методиктиг сүмелерни ажылдап кылган.

Дыштанылга болгаш кадыкшыдылга организацияларында турар уругларга медээлер талазы-биле айыыл чок чоруктуң сорулгалары-биле сүмелээри болза:

1. №436 дугаарлыг Федералдыг хоойлунун 5 чүүлүнүн 2 кезээнде тодардып каан даңзыда хоруглуг медээлерни уруглар аразында тарадып чугаалаарын болдурбас.

2. Уругларның тодаргай назы-харының аайы-биле дыңнадып чугаалаары кызыгаарлыг медээлерге хамаарыштыр Федералдыг хоойлунун №436-ФХ 3 кезээнде дүрүмнү сагыыр.

3. Уругларга таарышпас хоруглуг медээлер бижээн продукцияны айыткан организацияларның девискээр кызыгаарындан дашкаар аразы чүс метр ырак эвес черге тарадырын болдурбас.

4. Ужур-утказының, темазының аайы-биле уругларның сагыш-сеткилиниң, угаан-медерелиниң, мөзү-бүдүжүнүн сайзыралынга дүжүп турар солун хемчеглерни (оюн-шии, культура-чырыдышкыны, сайзырадыр оюннар) организастаар болгаш эрттирер. Делегейни чүгле эки талазын көрүп билип чорурунга, бойдус хүрээлели болгаш кижиге дугайында анаа үндезин билиглерни уругларның угаан-медерелинге хевирлээринге ужур-дузалыг хемчеглер эрттирер. Оларның кадыкшылынга болгаш (азы) сайзыралынга хора чедирип болур хире медээлерни ажыглавас.

5. Назы-хары дөмей эвес (элээди, ортумак, бичии) уругларга янзы-бүрү медээлер холушкан оюн-көргүзүлгелер көөр апарган таварылгада, назы-хары улуг уругларга даянып, бичилерин карактап хайгараар деп чагыыр. Херек кырында ындыг хемчеглерже уругларның назы-харын барымдаалап хынап тургаш кирир.

6. Уругларга концерттер, оюннар, маргылдаалар, викториналар болгаш өске-даа хемчеглерни, оон иштинде уругларның патриотчу кижизидилгезинге, мөзү-шынарлыг, үнелээр чүүлдүг, арын-нүүрлүг, сагылга-чурумну болуп сайзыраарынче, кадык чаагай амыдыралдың, өг-бүлениң ёзу-чаңчылдыг үнелиг билиглерин неггедиринче угланган хемчеглерни организастаар. Бодунуң амы-тыны, кадыкшылы болгаш салым-чолу дээш харысалгалыг болурунга кижизидер, янзы-бүрү медээлер аразындан бодунга херек чүүлдү шилип шыдаар, харысалгалыг болурунга өөредир.

7. Делегей цивилизациязының хөгжүлдезинге Россия культуразының күүседир ролунун дугайында чөптүг билиглерни уругларның угаан-медерелинге хевирлеп тургузар, ол ышкаш ниити кижиге төрелгетениң төөгүлүг салгалында дыка улуг ужур-дузалыг төөгүлүг болушкуннарны шын эвес тайылбырлаарын болдурбас.

8. Уруглар боттарының кылып шыдаар ажил-херээн бүдүрүп боттандыраар болзун деп сорулгалар-биле оларның чогаадыкчы арга-шинээн деткиир болгаш сайзырадыр.

9. Уругларга ниитилелден оспаксыраар, улус-биле чугаалашпас апаар, сагылга-чурум чок болгаш эрге-хоойлуга удур чурум оларның аажы-чаңында тыптып сайзырап, быжыга бээр байдалдың айылын эвээжедир. Шошсурак, күжүн дөгээр, кижилерге болгаш дириг амытаннарга хамаарыштыр каржы-хажагай болуру ышкаш багай аажы-чаңың хевирлерин болдурбас. Уругларның амы-тынынга болгаш (азы) кадыкшылынга айыыл тургузар, оон иштинде бодунуң кадыкшылынга (бодунуң амы-тынынга четтинер азы наркотиктиг чүүлдер, психоронтуг болгаш (азы) угаан тендер бүдүмелдерни, таапкы аймаан ажыглаар, пиво, алкоголь, спирт холумактыг барааннарны болгаш оларның бүдүмелинден кылган суксуннарны ижеринге чедирер) таварылгаларны болдурбас.

10. Уругларның социал байдалындан, чүдүлгезинден болгаш омак-сөөгүндөн хамаарылга чокка, уругларга амыр-дыштыг эки байдалды тургузар.

11. Назы четпээн уруглар болгаш оларның ада-иелери (хоойлу ёзугаар төлээлери (бир эвес олар кады дыштанып турар таварылгада) олар медиа талазы-биле шыырак билиг болзун дээш, «Интернет» четкизинге медээлер талазы-биле айыыл чок чорук дугайында оларның деңгелин бедидеринче угланган

хемчеглерни эрттирер.

Медээлер талазы-биле а чорукка хамаарыштыр хемчег иштинде «Интернет» четкизинде тургаш, медээлерлиг прободамчалыг ажыглаары; шинчгарары; ёзулуг медээлерни медээлерден» ылгап билири; нудур хөөннүг корум-чурумну сурбашкаар багай рекламаларга жуп билири; ол ышкаш бичии ур кадыкшылынга болгаш (азы) лынга хора чедирип болур, нудур хөөннүг «Интернет» ченанзы-бүрү бөлүктөргө каттыжа боттары харысалгалыг болур өөредип чаңчыктырар.

12. Бичии уругларның кадык болгаш (азы) сайзыралынга хоририп болур медээлерден камгал чеглерге Россияның харылзаа массалыг коммуникация яамызы чылдың июнь 16-дан №164 дужкөрдүнгөн административтиг боганизастыг негелделерни сагы

13. «Интернет» четкизинде тава уругларның кадыкшылынга болт сайзыралынга хора чедирип болур лерден камгалаар тускай техник программа-аппараттыг херексе ажыглаар.

14. Wi-Fi технологиязын тавар «Интернет» четкизинче кирер болза, назы-четпээн уругларның лалын бедидер дээш, янзы-бүрү ма-техниктиг херекселдерни туду алырын шиитпирлерин өөренип к

15. Уругларга көөрү, билип алыруглуг медээлерлиг продукцияны саарылгазының онзагайын барымда тургаш, оларны улаштыр-улаштыр лаарын хынап турар, бичии уруг кадыкшылынга болгаш (азы) сайлынга хора чедирип болур медээ камгалаар административтиг боганизастыг хемчеглерни ажыт дээш харысалгалыг ажылдакчы муйлаар.

РФ-тин Чурагайлыг сайы харылзаа болгаш масс коммуникациялар яам

Солунун сайтызы: //shyn.ru

электроннуг почтазы: shyntuva@mail.ru; shyntuva@yandex.ru

«ШЫН»

ТУРГУЗУКЧУЗУ:
Тыва Республиканың
Информатизация болгаш
харылзаа яамызы.

Кол редакторнун хүлээлгезин
күүседип турар В.Э. Чанзан.
Редактор К.К. Монгуш.

Редакцияның болгаш үндүрүкчүнүн
адреси: 667000. Кызыл хоорай,
Красноармейская, 100

РЕДАКЦИЯНЫҢ ТЕЛЕФОННАРЫ: Редактор — 2-01-35.
Редакторнун оралакчызы М.О. Ондар — 2-17-91.
Реклама, чарлал килдизи (С.С. Кужугет) — 2-18-10.
РЕДАКЦИЯНЫҢ КИЛДИСТЕРИ:
Ниитилел-политиктиг болгаш социал айтырыглар (редактору Ш.М. Суван, корр. А.Ч. Чамзырын, корр. А.А. Ондар).
Экономика, үлетпүр болгаш көдээ ажыл-агый (редактору А.Д.Б. Түлүш, корр. Ш.Н. Ховалыг).
Культура, чогаал, медээлер база спорт (редактору А.Н. Соян, корр. В.А. Аймаа).
Очулга (А.К. Ооржак, Р.Д. Демчик, А.А. Лагзы).
Солун чыскаакчылары С.Н. Монгуш, А.К. Ооржак — 2-17-94.
Корректорлар В.О. Куулар, Ч.Н. Мачык — 2-17-94.

Государственное автономное учреждение
Республики Тыва «Издательский дом
«Тыва-медиагрупп».

Харылзаа, информация технология-
лары болгаш массалыг коммуникация-
лар адырынга хайгарал талазы-биле
Федералдыг албанның Тыва Республика
талазы-биле эргелели «Шын» солуну
2012 чылдың декабрь 3-те бүрткээн.
Херечилелдин дугаары — ПИ № ТУ17-
00068.

Солуну «Тываполиграф» КХН-ге парлаан.
(Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко, 1).
Солунда парлаттыг материалдарның авторларын
бодалдары редакцияның туружу-биле дүгүшкөн болур.
Айыттыг саннары болгаш өске-даа факторлар
дыңнадыглары дээш авторлар боттары харылаар.

Чагыдылга индекс: хуу кижилерге — П6855,
организацияларга — П6860.
Солун неделяда үш каттап үнөр.
Хемчээли 3 парлаар ама.
Номерни парлаггаже дужааганы: график ёзуу — 18.00,
херек кырында — 19.00. Солун келбейн баргаш — 2-18-10
2-18-10 телефонче долгаар.